

ВИШЕГРАДСЬКА ГРУПА В НОВИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ

Олександра Давимука, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

Проаналізовано поточну діяльність Вишеградської групи (V4) як регіонального об'єднання Польщі, Угорщини, Словаччини та Чехії; розглянуто політичні позиції держав – членів об'єднання в умовах нових політичних і безпекових реалій на європейському континенті; охарактеризовано вплив повномасштабної збройної агресії РФ проти України на відносини між державами Вишеградської групи.

Висновки:

1. Вишеградська група ніколи не була **абсолютно однорідним об'єднанням**, насамперед у сфері зовнішньої політики (розширення НАТО і ЄС, розвиток двосторонніх відносин із державами Західної Європи та США тощо). Разом із тим, упродовж багатьох років V4 функціонувала як платформа для обговорення широкого кола питань, котрі для держав Центральної та Східної Європи мають спільний інтерес. Таке обговорення сприяло **узгодженню поглядів держав – членів об'єднання, випрацюванню консолідованої позиції** четвірки в рамках ЄС і НАТО. Це підвищувало **політичну вагу регіону**, коли йшлося про розбіжності в поглядах з офіційними європейськими структурами.

2. З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну політичний діалог усередині Вишеградської групи зазнав трансформацій через **розбіжності в підходах держав щодо безпеки й реагування на російську агресію**. Особливо помітними стали суперечності двох «особливих» партнерів – Угорщини та Польщі. Для останньої агресія з боку РФ є екзистенційним викликом. Реагування на агресію має стратегічне значення для Польщі та є «червоною лінією» у тривалих добросусідських відносинах з Угорщиною.

3. Напруга у відносинах між державами V4, що виявляється в певному **зниженні інтенсивності політичних контактів** на вищому рівні та взаємній критиці, стимулювала пошук нового підходу до взаємодії в рамках Вишеградської четвірки. Такий підхід має тенденцію **відходу від політичної співпраці на високому рівні**, зміщення центру уваги з існуючих розбіжностей на питання, які становлять **спільний інтерес**, і часто перебувають у неполітичній площині. Держави V4 зосереджуються на обговоренні проблем, щодо яких у минулому **успішно досягали консенсусу**: галузевій співпраці у сферах економіки, енергетики, інфраструктури, культурних й освітніх проєктів тощо, а також на формулюванні спільних очікувань від політики Євросоюзу, зокрема щодо міграції та реагування на енергетичну кризу.

З моменту свого утворення в 1991 р. Вишеградська група працювала над подоланням спадщини тоталітаризму та комунізму; поліпшенням взаєморозуміння, співпраці та відносин між державами V4; **координувала дії між державами з метою вступу в європейські та євроатлантичні структури** (див. додаток). З 2004 р. розпочався процес пошуку нової ролі об'єднання з урахуванням успішної інтеграції держав до Євросоюзу і Північноатлантичного альянсу. Серед **інтересів держав** на той час були:

- підтримка спільної центральноєвропейської ідентичності;
- вироблення спільних підходів у рамках ЄС і НАТО;
- регіональні ініціативи, зокрема спрямовані на сусідні держави та їх євроінтеграцію;
- залучення інших держав на ситуативній платформі до свого порядку денного¹.

Сьогодні спостерігається черговий етап переоцінки Вишеградською групою власних **пріоритетних інтересів і цілей** з огляду на нові реалії політичного і безпекового середовища. У декларації прем'єр-міністрів Польщі, Угорщини, Словаччини і Чехії з нагоди 30-ї річниці V4 у 2021 р. наголошувалося на тому, що держави шукатимуть відповіді на спільні виклики та продовжуватимуть тісну співпрацю у сферах, які становлять спільний інтерес:

- **суспільство, економіка та інновації** (включно з розвитком цифровізації і транскордонної співпраці);
- **навколишнє середовище, енергетика і транспорт** (розвиток транспортної інфраструктури, сприяння енергетичній диверсифікації, кліматичній нейтральності тощо);
- **внутрішня та зовнішня безпека** (консенсусна міграційна політика, розвиток обороноздатності V4 в рамках НАТО та ЄС, посилення співпраці в регіональних безпекових форматах);
- **міжнародна співпраця та солідарність** (серед іншого, сприяння процесу розширення ЄС і НАТО, поглиблення співпраці з державами Східного партнерства і Західних Балкан)².

Отже, сьогодні V4 функціонує як **платформа для узгодження спільних зусиль** Польщі, Угорщини, Словаччини та Чехії з широкого кола питань, які стосуються внутрішньої і зовнішньої політики, безпеки, економіки, енергетики, культури, інновацій тощо, а також для **просування спільних інтересів** чотирьох держав у рамках європейських і євроатлантичних структур.

Динаміка та інтенсивність співпраці держав у форматі V4 не були рівномірними протягом усього періоду існування Вишеградської групи і залежали від об'єднуючих факторів, які виникали у той чи інший період часу. Одним із таких найбільш серйозних зовнішніх факторів стала **міграційна криза 2015–2016 рр.**, коли держави Вишеградської групи продемонстрували солідарність та готовність відстоювати свою точку зору єдиним **голосом** на протипагу ініціативам західноєвропейських гравців у рамках Євросоюзу. Однак відтоді такого рівня єдності політичних позицій всередині V4 не вдавалося повторити. А з початком

¹

Див.: URL: https://instytutpolski.pl/kyiv/wp-content/uploads/sites/19/2021/06/%D0%91%D1%80%D0%BE%D1%88%D1%83%D1%80%D0%B0_V4.pdf

² Див.: URL: <https://www.visegradgroup.eu/calendar/2021/declaration-of-the-prime>

повномасштабної збройної агресії РФ проти України взагалі йшлося ледь не про призупинення роботи об'єднання.

Позиції держав – членів Вишеградської групи щодо російської агресії

Поширеною є теза про те, що відносини між державами в рамках V4 до 24 лютого 2022 р. розглядалися у **форматі «2+2»** (зважаючи на спільну польсько-угорську «опозиційну» політику до ініціатив ЄС та словацько-чеську налаштованість на зближення з позиціями західноєвропейських партнерів). Наразі ж відносини між четвіркою мають **формат «3+1»**, де Угорщина перебуває в опозиції до Польщі, Чехії та Словаччини.

Особливо помітним з 24 лютого 2022 р. став «розкол» у політичних відносинах **між Польщею та Угорщиною**. Відносини між обома країнами спочатку були тісними та набули характеру «особливих» у 2015 р. після повернення до влади в Польщі партії «Право і справедливість». Маючи ідеологічну близькість та схожі підходи до просування своїх національних інтересів всередині ЄС, уряди обох держав розглядали один одного як **пріоритетних партнерів** у рамках багатосторонніх форматів співпраці (зокрема і V4) та часто спільно координували свої дії в європейських структурах. Однак з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України розбіжності у питаннях реагування на ситуацію серйозно вплинули на рівень польсько-угорського політичного діалогу. Разом зі своїми словацькими та чеськими колегами польські урядовці відкрито критикували позицію угорської сторони, скасовували спільні заплановані зустрічі та заходи, а в липні 2022 р. прем'єр-міністр Польщі М. Моравецький підтвердив, що «шляхи Польщі та Угорщини розійшлися через різне ставлення до війни в Україні»³.

Розглянемо політичні позиції держав – членів Вишеградської групи після 24 лютого 2022 р.

– **Польща** претендує на регіональне лідерство, яке реалізує за допомогою багатосторонніх форматів співпраці, зокрема й у рамках V4. Держава усвідомлює високий рівень безпекової загрози для своїх кордонів, нарощує обороноздатність, наполягає на посиленні східного флангу НАТО, надає значну практичну допомогу Україні в боротьбі з агресією РФ та ліквідації її наслідків. Польща лобіює та підтримує ініціативи щодо жорсткого реагування на агресивну політику Росії, зокрема пакети санкцій проти РФ, запроваджені Євросоюзом. У зовнішніх орієнтирах польська сторона прагне розвивати політичну та безпекову співпрацю зі Сполученими Штатами Америки.

– **Словаччина та Чехія** традиційно дотримуються проєвропейського курсу всередині V4. Сьогодні політика їх урядів спрямована на зміцнення зв'язків зі своїми європейськими та євроатлантичними партнерами (зокрема з державами Західної Європи та США). Також Словаччина та Чехія надають практичну допомогу Україні у подоланні збройної агресії РФ та сприяють її європейській та євроатлантичній інтеграції. Обидві держави намагаються підтримувати і євроінтеграційні прагнення держав Західних Балкан.

– **Угорщина** є «антагоністом» серед держав – членів V4 через власний підхід щодо реагування на агресію РФ проти України. Угорський уряд категорично

³ Див.: URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/30/7361073/>

проти надання збройної підтримки Україні та прямого транзиту летальної зброї через угорсько-український кордон; блокує окремі положення ледь не кожного пакету санкцій ЄС проти РФ; продовжує торговельну, економічну та енергетичну співпрацю з Росією; дотримується різкої та суперечливої риторики щодо України, Євросоюзу, США, а також своїх найближчих сусідів у Центральній та Східній Європі. Крім того, Угорщина вже тривалий час зволікає з ратифікацією заявки Швеції на вступ до НАТО.

Політичні розбіжності між членами V4 вплинули і на рівень **суспільного сприйняття** відносин усередині Вишеградської групи. За результатами дослідження «Тенденції політики держав V4 у Східній Європі»⁴, проведеного восени 2022 р., політично активні спільноти Польщі, Словаччини та Чехії констатували **погіршення якості двосторонніх відносин з Угорщиною**. При цьому найбільше зниження якості таких відносин відзначили саме польські респонденти (оцінка відносин Польщі та Угорщини з категорії «добрі / дуже добрі» у 2021 р. набула статусу «нейтральні» у 2022 р.).

Трансформація пріоритетів V4 після 24 лютого 2022 р.

Незабаром після початку повномасштабної агресії РФ проти України позиція Угорщини стала причиною небажання інших трьох членів V4 брати участь у низці зустрічей з угорськими колегами на міністерському рівні. Так, скасовано зустріч міністрів оборони, що мала відбутися 30 березня 2022 р. в Будапешті. Разом із тим, з осені 2022 р. спостерігаються спроби знайти **нові підходи до співпраці** в рамках Вишеградської групи в тих сферах і питаннях, щодо яких уся четвірка має спільні інтереси. Цьому сприяло головування в об'єднанні Словаччини з 1 липня 2022 р. (до неї головувала Угорщина). Для збереження подальшої співпраці у V4 Словацька Республіка змінила пріоритетний вектор роботи об'єднання з політичних питань на інші сфери – зокрема поглиблення регіональної співпраці у розвитку транспорту, атомної енергетики, низьковуглецевих, зелених і цифрових технологій; трансформації, стійкості, мобільності молоді та міжособистісних стосунків. При цьому головування Словаччини спрямоване на «приглушення» зовнішньополітичного виміру V4⁵.

26 червня 2023 р. на зустрічі глав урядів держав V4⁶ у Братиславі сторони змогли домовитися про бачення порядку денного об'єднання під головуванням Чеської Республіки на наступний рік. Польща, як і під час попередніх зустрічей, наполягала на пошуку об'єднуючих чинників (галузева співпраця) і уникненню розбіжностей. Для держав Вишеградської групи безпека Центральної та Східної Європи і далі є пріоритетом, а членство в НАТО та ЄС – надійною гарантією безпеки. Також урядовці заявили про одностайне неприйняття нинішньої міграційної політики ЄС та очікування від нього механізмів для захисту від зовнішньої міграції.

З 1 липня 2023 р. у Вишеградській групі головує Чеська Республіка. Її

⁴ Див.: URL: <https://www.amo.cz/en/trends-of-visegrad-european-policy/trends-of-v4-states-policies-in-eastern-europe/>

⁵ Див.: URL: <https://infopost.media/ne-taka-vzhe-j-chetvirka-chomu-vidbuvayetsya-rozkol-vyshegradskoyi-grupy/>

⁶ Див.: URL: <https://www.gov.pl/web/primeminister/meeting-of-visegrad-group-prime-ministers-in-bratislava-sets-next-framework-for-cooperation-in-the-region>

програма головування структурована за трьома основними напрямками⁷.

1. **Безпечне та розвинуте суспільство** – сприяння контактам у галузі культури, освіти і науки, спорту; налагодження співпраці у сфері внутрішньої та зовнішньої безпеки, цивільного захисту, держуправління, охорони здоров'я.

2. **Інноваційна та взаємопов'язана економіка** – спрямованість на конкретні галузеві проекти в транспортному й енергетичному секторах; перехід до інноваційної, цифрової та зеленої економіки тощо.

3. **Підтримка України** – надання політичної і практичної допомоги Україні та її громадянам у різних секторах, зокрема через програми Міжнародного Вишеградського фонду; обговорення майбутнього Східного партнерства, пошук шляхів сприяння євроінтеграції України, Молдови, Грузії та держав Західних Балкан.

---

⁷ Див.: URL: https://www.mzv.cz/jnp/en/foreign_relations/visegrad_group/czech_presidency_of_the_visegrad_group.html

Додаток

Вишеградська група (V4) – неформальне регіональне об’єднання Польщі, Угорщини, Словаччини та Чехії, утворене задля спільної роботи у сферах, які становлять взаємний інтерес, у рамках загальноєвропейської інтеграції зазначених держав⁸. Вишеградська група **не є інституціолізованим об’єднанням**, а являє собою майданчик для відкритих обговорень і консультацій на різних рівнях – найвищому (саміти за участю очільників держав та урядів), парламентському, міністерському, експертному та громадському (контакти неурядових організацій, аналітичних центрів, культурних інституцій тощо).

Одна з держав щороку головує в об’єднанні, визначаючи пріоритетний для всієї четвірки порядок денний, який узгоджується всіма членами заздалегідь. Рішення в рамках об’єднання ухвалюються **консенсусом**.

У рамках V4 з 2000 р. функціонує **Міжнародний Вишеградський фонд**, який забезпечує спільне фінансування діяльності неурядових організацій та окремих осіб держав-членів об’єднання з метою підтримки розвитку культури, наукових і освітніх проєктів, транскордонної співпраці, туризму, суспільних зв’язків між державами. Вишеградська група виробила також **формат співпраці з третіми державами (V4+)**. Проводилися консультації з Німеччиною і Францією; Бельгією, Нідерландами і Люксембургом; державами Північної Європи і Балтії, Західних Балкан, Східного партнерства (зокрема з Україною).

Також у рамках V4 діє Вишеградська бойова група чисельністю 1,5 тис. осіб, яку залучали на рівні Європейських сил швидкого реагування до бойових чергувань у 2016 р. та 2019 р.

---

⁸ Див.: URL: <https://www.visegradgroup.eu/about>